

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Losse nummers f 0,25.

UIT HUMANISTISCH OOGPUNT

Natuurlijk hebt ook u de vorige week gespitst zitten kijken naar de dingen die komen zouden. En die niet kwamen.

Er is wel wat anders gekomen, om niet te zeggen losgebroken. In de pers, en in de Kamer. En het zal in de verkiezingen nog wel een rol spelen ook. Zulke zaken zijn nu eenmaal niet gauw uit.

U hoeft niet bang te zijn dat ik vandaag over George Bidault zal spreken. Maar zijn geval is zo'n prachtig voorbeeld om aan te tonen hoe oneenvoudig de dingen meestal zijn, en hoeveel men bederft door ze te vereenvoudigen. Want wát is het geval?

Bidault is een politicus in ballingschap, hij is op de een of andere wijze verbonden met de beruchte O.A.S. Er is weinig reden om daaraan te twijfelen, maar misschien is hiermee toch niet niet alles gezegd. Ik heb mijn encyclopedie eens geraadpleegd, en over hem onder andere gevonden: „was leraar in de geschiedenis en schreef artikelen in het katholieke dagblad L'Aube. Bij het uitbreken van de oorlog gaf hij zich op als vrijwilliger, werd in mei 1940 gevangen genomen, doch een jaar later vrijgelaten. Onmiddellijk ging hij toen in het ondergrondse verzet tegen de Duitse bezetter. In de Nationale Verzetsraad, waarvan hij weldra voorzitter werd, vertegenwoordigde hij het Christelijke verzet. In deze hoge functie begroette hij in augustus 1944 namens het bevrijde Frankrijk generaal De Gaulle, toen deze zijn zegetocht in het uit eigen krachten bevrijde Parijs deed. Overigens bleken zijn ideeën over Frankrijks vernieuwing niet te stroken met die van de conservatievere en autoritaire De Gaulle, die hem echter toch in september 1944 als minister van Buitenlandse Zaken opnam in zijn voorlopige regering.” En enkele regels verder: „Van juni tot november 1946 was Bidault tevens minister-president en daar Frankrijk nog steeds geen grondwet had, ook staatshoofd.”

Indien men nu bezwaar heeft tegen de Bidault-van-1963 lijkt het niet geheel eerlijk, de Bidault-van-1946 te verdonkeremanen. Ten eerste kan men eruit leren, dat de Ouden met hun „rad der fortuin” zo goed wisten en wat ook de oud-indische wijsbegeerte zo dikwijls beklemt: dat het leven vol verrassingen, vol tegenstellingen, vol lotswis-

lingen is, zeker op het vlak van de politiek, maar niet daar alleen. En ten tweede zou men er, dacht ik, goed aan doen, het oordeel omtrent de motieven van een aantal openbare tegenstanders van het Franse staatshoofd een beetje te nuanceren. Met de afkeurende kreet, dat er geweld wordt gebruikt, komt men in de geschiedenis helaas ook niet zo heel ver. Ik zou geen goed woord willen zeggen over geweldenaren als Hitler en Mussolini; maar ik ben niet zo zeker van het gemiddelde oordeel omtrent Bismarck of Napoleon of Cromwell of Filips II, of Karel de Grote of Julius Caesar — mensen in wier politiek het geweld echt niet heeft ontbroken. Het valt niet te ontkennen, dat het geweld vergeven wordt aan degene die wint, en onvergeeflijk is voor wie verliest.

Maar niet alleen wordt de kwestie anders al naar gelang men Bidault ziet als een politicus of als een terrorist, de kwestie wordt ook anders al naar gelang men De Gaulle ziet als een staatshoofd of als een partijman. In een parlementaire democratie, hetzij republiek of koninkrijk, is het staatshoofd een bindende figuur boven de strijdende partijen. De kritiek, in binnen- of buitenland, richt zich tegen de minister-president of de kanselier of een bepaalde minister; en dat kan allemaal binnen het politieke spel. Maar in Frankrijk — en trouwens ook in de Verenigde Staten — is het staatshoofd een bij uitstek politieke figuur, de werkelijke leider van de politieke werkzaamheid. Dat schept eigenaardige verwickelingen. De openbare kritiek die zich tegen de principes en praktijken van de politieke leider verzet, wordt moeilijk, zo niet onmogelijk, zodra deze zich presenteert als staatshoofd, of zodra deze als zodanig naar voren wordt geschoven. De veronderstelling, dat het interview een belediging van een bevriend staatshoofd zou kunnen zijn, is alleen denkbaar vanuit deze zonderlinge, en hoogst ongewenste vermenging van twee functies. En hieruit volgt, dat dit probleem niet enkel wisselt met het aspect van Bidault als politicus of terrorist, maar evenzeer met het aspect van De Gaulle als politicus of staatshoofd.

Maar het zou al te eenvoudig zijn, als we hiermee aan het eind waren. Want nu komt

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 17 maart 1963

Zojuist verschenen: de brochure
„OORLOG en VREDE”

De inhoud hiervan bestaat uit een overdruk van 5 artikelen, die in Mens en Wereld gepubliceerd zijn. Te bestellen door storting of overschrijving van f 0,30 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

de functie van de Nederlandse staat. We weten het allen: de KRO had de zaak willen uitzenden, en de regering heeft gezegd: Dan draaien wij de hoofdkraan dicht. Kan dat zo maar, mag dat zo maar, is dat niet je reinste willekeur? Zo lang men niet beschikt over tientallen aanwijzingen dat onze gehele ministerraad zenuwziek is en zich bij voorkeur vergriipt aan de rechtsorde, zal men uiteraard bijzonder voorzichtig moeten zijn, ook in dit éne geval nu van willekeur te spreken. Natuurlijk is de vraag hier, of de staat aansprakelijk is voor wat de onderdanen doen; in het algemeen is dat stellig niet het geval. Maar als die onderdanen werkzaam zijn in een staatsbedrijf, als er bijvoorbeeld een staats televisiebedrijf bestond, dan lagen de zaken toch stellig anders. In de Nederlandse verhoudingen heeft men een vrijere structuur, zowel bij de radio als bij de televisie. Dat is althans sedert de bevrijding zo. Maar dertig jaar geleden bestond er ook in ons land bij de radio een preventieve censuur, uitgeoefend door de radio-controle-commissie. En ik weet waarover ik spreek, want toen ik in die tijd als pas afgestudeerd Neerlandicus voor de Vara-mikrofoon een toespraak zou houden over de schrikbarende werkeloosheid onder de jongere generatie, werd prompt de hele speech verboden. Men zou de lijsten eens moeten publiceren, van al wat in die jaren van overheidswege ontoelaatbaar werd verklaard. Het zou een leerzaam document zijn. Wij zijn die periode van bevoogding gelukkig voorbij, maar daarmee is het probleem alleen verschoven, niet opgelost. Zo lang het denkbaar is dat de staat in ernstige moeilijkheden kan komen door het optreden van een staatsburger, is dit probleem in principe zelfs onoplosbaar. Ik weet wel: bij de pers heeft dat langzamerhand z'n vaste kanalisering wel gevonden. Van voorafgaande censuur is bij ons geen sprake, wel van verantwoordelijkheid tegenover de wet. Het is de vraag alweer, of dit voortreffelijke standpunt onder alle omstandigheden en tegenover iedereen houdbaar is. Zo lang de pers haar taak van voorlichting en nieuwsverspreiding naar eer en geweten verricht, is er geen vuiltje aan de lucht. Maar kan men dat ook zeggen ten aanzien van die binnen- en buitenlandse bladen, die in elk nummer sensatie zoeken, schandaal, verdachtmakingen, en geen leugen schuwen als die maar aannemelijk klinkt? Kan men die onbeperkte persvrijheid onverminderd handhaven, als het land in gevaar is en het de pers betreft van een vijfde kolonne? De vraag stellen is haar — niet beantwoorden. Wij verkeren op het ogenblik niet in zo'n situatie; het zou dus dubbel goed zijn er nu over na te denken. Op het moment-zelf is het vaak voor denken te laat.

Maar bovendien: is de televisie werkelijk eender als de krant? Laten we even terugdenken aan het etmaal van „het dorp”. Is de beïnvloeding die toen op ons volk uitging, ooit zelfs maar bij benadering te verkrijgen door middel van de pers? Voor degenen die zich met reclame in de televisie bezig houden, pro of contra, ligt hier een niet te missen ervaring. Voorlopig is de televisie een medium van geheel eigen aard en mogelijkheden. En het is zeer goed denkbaar, dat daaruit verplichtingen en beperkingen voortvloeien, die bij het dagblad onnodig, ja zelfs ontoelaatbaar zouden zijn.

Indien u van mij nu verwacht dat ik u zal zeggen, waarom ik het engelse interview met Bidault wel of niet uitgezonden had willen zien, moet ik U net zo telerustellen, als de KRO de vorige week. Ik heb immers niets anders bedoeld, dan u aan een actueel voorval te demonstreren, hoe óneenvoudig de zaken veelal zijn. De staatsman ziet ze anders dan de journalist, de kijker anders dan de maker. Aan iedere zaak zitten tientallen facetten, in iedere persoon tientallen eigenschappen, en dat alles is van invloed op de beoordeling. Alleen dogmatici en fanatici weten precies hoe het was, is en zal zijn, zij hebben hun vonnis of hun leuze in twee woorden klaar, veroordelen mensen zonder verhoor tot de brandstapel, en proclameren een leer of een lijn waarbuiten geen heil bestaat. Zo'n optreden is fundamenteel on-, ja anti-humanistisch. Wie als humanist eenmaal oog heeft gekregen voor de betrekkelijkheid van alle menselijke kennis en voor de ingewikkeldheid van alle menselijke relaties, is voortaan ongeschikt voor de blinde eenzijdigheid waarmee men tegenstanders te lijf gaat, in woord of daad. Dit besef van het betrekkelijke geldt zelfs niet alleen de mens als zodanig en de menselijke verhoudingen, dit besef geldt ook waar het gaat om overtuigingen die door anderen geloofd en beleden worden in absolute onvoorwaardelijkheid. Of het de openbaring betreft, of de heilige boeken der oude Indiërs, of de Koran, of welke leer ook die de pretentie heeft van enige en uitsluitende waarheid, altijd zal de humanist hiertegenover staan met het voorbehoud van de betrekkelijkheid. Voor ieder die met hart en ziel één bepaalde levensbeschouwing aanhangt en als onfeilbaar erkent, moet het bijzonder moeilijk zijn, de verdraagzaamheid jegens andersdenkenden

Meldt U aan als
DONATEUR
voor het

**Centrum
voor
Humanistische
Vorming**

Bijdrage f 3,75 per kalenderjaar
Gironummer 60.84.68, ten name van
Centrum voor Humanistische Vorming
Secretariaat: Oudegracht 152, Utrecht

Bij bovengenoemd Centrum is verschenen de
documentatie „Humanistisch Vormings-
onderwijs”
Prijs f 0,50

te betrachten: van zijn standpunt uit bezien, denken ze immers niet anders, maar verkeerd. Zodra men evenwel de veelzijdigheid van alle verschijnselen heeft erkend, en daarmee de betrekkelijkheid van alle inzichten en oordelen, is de verdraagzaamheid niet meer een inconsequentie of een moeizaam compromis, maar een vanzelfsprekende levenshouding. Men laat de ander in zijn waarde, ook al deelt men zijn mening niet. Da Costa, en hij is de enige niet, heeft over deze verdraagzaamheid gezegd, dat ze minachting voor de waarheid inhield. Mij lijkt dat absurd. Zeker: indien men meent dat er formuleringen bestaan waarin de waarheid is opgenomen als een vrucht in z'n schil, dan is een andere vrucht of een andere schil natuurlijk niet aanvaardbaar. Maar zodra men tot het inzicht is gekomen dat er geen enkele absolute vastheid bestaat, maar wel een oneindige verscheidenheid; zodra men tot het inzicht is gekomen dat ook dezelfde woorden in de geest van verschillende hoorders of lezers noodwendig verschillend worden opgevat en daar dus hoe-dan-ook verschillend genuanceerde denkbeelden oproepen; zodra men tot het inzicht is gekomen dat ongelijke benaderingswijzen tot ongelijke conclusies kunnen leiden die beide hun recht van bestaan hebben — dan is deze verdraagzaamheid geen minachting van de waarheid,

maar integendeel een consequent gevolg van de enige opvatting van waarheid, die mijns inziens steekhoudend is.

Verdraagzaamheid, betrekkelijkheid, veelzijdigheid: het zijn allemaal kenmerken die wij aan ons humanistisch denken én oordelen zouden willen toekennen, ook al weten we dat wijzelf telkens weer tekortschieten hierin. Maar alle betrekkelijkheid in denken en oordelen verandert niets aan het dwingende feit, dat in de orde van het *handelen* er niets anders geldt dan: wel of niet. Ook degene die zich van iedere daad de vele tegenstrijdige voor- en nadelen bewust is, heeft geen andere keuze dan die daad te doen of na te laten. Hij kan haar niet doen onder voorbehoud, halverwege, zo maar zo'n beetje, weifelmoedig — hij kan haar in feite alleen maar doen of alleen maar niet-doen. Misschien ligt nergens de tragiek van het menselijke zo zichtbaar vóór ons als in deze tegenstelling tussen denken en doen: terwijl het denken ons dwingt tot de uiterste betrekkelijkheid en voorwaardelijkheid, dwingt het handelen ons tot een onvoorwaardelijk ja of neen. Het hoort tot het menselijke, ook die verantwoordelijkheid te aanvaarden, al was het enkel op grond van de overtuiging, dat niet het denken de wereld verandert, maar enkel het doen.

G. STUIVELING.

De vissers die hun macedonia roken
Op 't lage muurtje langs de palmallée
Turen gedachtenloos uit naar de zee
En praten over hoe hun vrouwen koken.

Aan dit intiem tafreel heeft niets ontbroken:
Tot onze vreugde en stichting zien wij twee
Verliefde paartjes voor het dorpscafé
In droom en schaduw zalig weggedoken.

De kerk, de prefectuur en een hotel
Staan strak en onwaarschijnlijk rond een plein
Dat, trots der burgers, prijkt met een fontein....

Alles is zonder nut, tijdelijk en klein
En dus precies gelijk het hoort te zijn
In 's werelds semi-permanent bestel.

sestri levante

J. Greshoff

GIRO
6168

Stichting Steunfonds
Praktisch Humanisme
te Amersfoort, Curaçolaan 16 c

lezingen voor de radio

- zo. 24 mrt. VARA 9.45 uur: P. Thoenes: „Doe maar gewoon”.
- zo. 31 mrt. VARA 9.45 uur: A. L. Constandse: „Illusies en Idealen”.
- di. 2 apr. AVRO 16.00 uur: J. Bijleveld: „Meningsvorming rondom het moderne Humanisme”.
- zo. 7 apr. VARA 9.45 uur: P. Spigt: „Een fout is 't kenmerk van 't ware”.
- zo. 14 apr. VARA 9.45 uur: H. Jansen: „Humanistisch Pasen”.

POLITIEK

Voorzover mij bekend is heeft het Humanistisch Verbond geen bepaalde voorkeur voor een speciale politieke partij. Het is breed van opvatting en met Frederik de Grote van mening, dat iedereen maar op zijn eigen manier zalig moet worden, hoewel, als ik mij niet vergis Frederik zich op het terrein van de politiek niet altijd aan deze gulden regel placht te houden. Nou goed, maar wij dan wel. Wij maken dus binnen het Verbond geen propaganda voor onze staatkundige denkbeelden, hoewel sommigen onzer de vingers soms jeuken. Bij ons slaapt, politiek gesproken, de wolf naast de var om het maar eens oud-testamentisch uit te drukken nu wij toch zo conciliant aan de gang zijn.

Intussen behoeft dit niet te betekenen, dat wij nu maar net moeten doen, alsof er geen politiek in de wereld bestaat. Wij behoeven er niet omheen te draaien en ik voorspel u nu reeds, dat verscheidene onzer leden en lezers eerlang een deel van hun vrije tijd zullen besteden om hun partij hoog op te stoten in de vaart der Kamerfracties en de partij van hun medelid of -lezer zoveel mogelijk in de benauwenis te brengen.

Ik vind het dan ook overdreven om de namen van politieke partijen in onze geschriften te vermijden alsof het vieze woorden zijn. Laten wij rustig hardop spreken van de Partij van de Arbeid, de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie en van de Pacifistisch Socialistische Partij, om maar eens enkele groeperingen te noemen waartoe humanisten behoren. Misschien loopt hier of daar iemand bij het lezen van een dier namen rood of blauw aan (men moet wél altijd voorzichtig blijven!) maar tot afscheiding van een groepje humanisten in hersteld verband zal het enkele noemen niet leiden.

Veel eenvoudiger liggen de zaken als wij de Katholieke Volkspartij noemen. Naar ik aanneem is het aantal humanisten dat zijn politieke lot in handen van deze partij legt, uitermate gering. Ook zullen meningsverschillen over de Anti-Revolutionaire Partij of de Staatkundig-Gereformeerde Partij ons niet uiteenrukken. Bij de Christelijk-Historische Unie ben ik er nog niet helemaal zeker van, want dit beminnelijke gezelschap, waar de meeste politiek-geïnteresseerden om glimlachen — maar nimmer bitter of hennend! — is een huis met vele woningen.

Er zijn enkele groepjes, waarmee ik persoonlijk wel een grapje zou willen maken. Zo zie ik bijvoorbeeld niet zo veel in de partij der bejaarden. Hoewel ik binnenkort in de termen val lid van dit genootschap te worden, zie ik er weinig toekomst in. In de eerste plaats omdat de ledenbinding in deze groepering gering moet zijn en blijven. Wie zal ooit het insigne voor het 25-jarig lidmaatschap ontvangen? Een doodenkele grijsaard, misschien. Het kan namelijk best zijn dat de weinige bejaarden die de negentig halen, dit te danken hebben aan hun jeugdig hart en dat zij zich in de geest nog steeds verbonden voelen met de jeugdvereniging,

waarvan zij eens, in een ver verleden, lid zijn geweest.

Evenmin zie ik veel perspectief in de partij voor Veilig Verkeer en 100.000 woningen per jaar. Het tweede programmapunt lijkt mij met enige goede wil wel te verwezenlijken en als dat gebeurt, wat moet die partij dan? Haar naam halveren? Dan blijft slechts over Partij voor Veilig Verkeer, en dit programmapunt is elke dag minder te verwezenlijken. Een partij die schijnbaar uitstekende kansen heeft is de partij der Belastingbetalers. Potentieel heeft deze partij de overgrote meerderheid van de bevolking achter zich. En wanneer wij dan nog bedenken, dat zij tégen het belastingbetalen te velde wil trekken, dan moeten wij haar theoretisch een tweederde meerderheid voorspellen. Maar de praktijk wil het vaak anders dan de theorie. In het verleden hebben wij hier te lande eens een Amusementspartij gehad. Nu zou men denken, dat de gemiddelde man toch wel van enige ontspanning houdt en geneigd zou zijn een parlement vol vrolijke Fransjes te zetten. Niets was minder waar. Slechts één man werd gekozen en die bracht ook niet eens veel leven in de brouwerij.

Het ligt overigens wel in onze volksaard om niet tevreden te zijn met de gevestigde groeperingen, waarvan de programma's toch allemaal maar grootste gemene delers zijn van een verscheidenheid van inzichten. Men sticht dan gaarne eens een eigen club onder het optimistische motto: „Ze zijn allemaal klein begonnen”. Het is overbekend, dat in het verleden eens 53 politieke partijen meegedongen hebben naar de gunst der kiezers. Dat vond men veel. Ik vind het weinig en getuigen van een schier bovenmenselijke zelfbeheersing.

Enfin, over goed twee weken zullen wij weten hoeveel gegadigden voor een Kamerzetel deze keer in het strijdperk treden. Enkele van hen zullen wij via radio en televisie kunnen horen en zien. Degenen met wie wij het eens zijn, zullen wij aardige kerels vinden en onze tegenstanders houden wij voor bedenkelijke kwakzalvers.

Want dit is het aardige: over een maand zitten wij volop in wat genoemd wordt de verkiezingsactie. Maar de uitslag staat nu reeds vast. Hetgeen niet betekent, dat al het geld, dat besteed wordt aan strooibiljetten, affiches, huidsprekerau's en dergelijke propagandamiddelen, weggegooid zou zijn.

Integendeel. Al deze activiteiten vestigen de aandacht weer eens op de publieke zaak, waarmee wij allemaal te maken hebben. Als wij die duurzaam zouden verontachtzamen of gering achten, zouden wij waard zijn, dat er een sterke man opstond. En als dat gebeurt zijn wij gezamenlijk in de aap geloosd. Dit kleine beetje politiek durf ik hier wel spuien.

Voor de rest kan ik u verzekeren, dat ik weer van harte meedoe. Ik hoop maar dat mijn partij flink wint. Zij is het waard, want zij is een heel fijne!

H.H.

Een politicus is iemand met wiens politiek ge het niet eens bent; als ge het wel met hem eens bent is het een staatsman.

Lloyd George (1863—1945).